

UVOD

Predrag Finci

Flat 5, Rosa Freedman Ctr.
17 Claremont Way, London
predrag.finci@gmail.com

Kontakt uspostavljen

1.

Prije četrdeset godina napisao sam i objavio knjigu pod naslovom *Govor prepiski*. Bila je to moja prva knjiga. Lijepo je primljena, bila čitana, hvaljena kao teorijska novotarija, nagrađena. Ne znam da li bi danas nekoga zanimala takva, teorijska knjiga o razmjeni pisama. Ne znam ni da li bih je sam pisao. Tema je postala anakronizam, jer je razmjena pisama postala stvar prošlosti. U mojoj knjizi sam na kraju, u poglavlju pod naslovom *Post scriptum* govorio o nestajanju svijeta pisma, ali ne toliko u strahu za sudbinu pisma, koliko radi moje zabrinutosti zbog sve češće krize ljudske komunikacije. Nisam tada ni slutio da će se prepiska pretvoriti u slanje kratkih, elektroničkih poruka, da će nam bezlični poštar u svakom trenutku biti pred vratima, pisma kratka, bez opisa, često i bez emocija, tek neki podatak ili informacija, koja se nikada ne čuva, a često ni ne pamti. Nema više ni dramatičnih brzozava, a preporučena pisma se šalju samo još ukoliko su u pitanju neka važna dokumenta ili sudske dostave. Nestao je jedan cijeli para-književni rod, nestala je i vještina lijepog pisanja pisama, nestao cijeli jedan svijet. Nastao drugi, elektronički. Kao da sada, evo, pišem novi *post scriptum* mojoj knjizi o prepiskama, knjizi koja je bila kazivanje o problemu komunikacije i intersubjektiviteta, a dovršava se u naše vrijeme kao priča o slanju vizualnih znakova i kratkih poruka.

S nestankom pismenih prepiski nestao i jedan način komuniciranja. Ili bi preciznije bilo tvrditi da svaka promjena medija opet u osnovi čuva onu izvornu namjeru, poradi koje su mediji i nastajali, od prvobitnih glasnika do današnjih društvenih mreža? Možda je ipak osnovna promjena u tome što je ona nekadašnja izuzetnost postala svakodnevna praksa, što se rijetki glas pretvorio u svakodnevnu konverzaciju, što je dugo čekana novost počela stizati brzo, odmah, a teško uspostavljanje kontakta s udaljenim krajevima pretvorilo u formiranje svjetskog elektroničkog sela.

2.

„Kontakt uspostavljen” - dramatično su govorili radio-operateri u filmovima o ratnim sukobima, osobnim dramama i općim krizama, slali S. O. S. poruke sa brodova koji tonu, a u filmovima znanstvene fantastike stupali u vezu s drugim svjetovima ili u pomoć prizivali vlastiti. U stripovima o Flashu Gordonu prvi put sam vidio budući „skype”, koji mi danas svakodnevno pomaže da održim kontakt s meni dragima. Što je bila imaginacija postade naša stvarnost. Je li se time nešto stvarno izmijenilo u ljudskim odnosima?

Jest i nije. Brzina i sažetost, dakle efikasnost, karakterizira današnje email poruke. U tom smislu, one u potpunosti pripadaju svijetu suvremene proizvodnje i potrošnje, u kojoj se očekuju brza proizvodnja, trenutno reagiranje tržišta i „konzumiranje” proizvoda. Email poruke u tome nalikuju neposrednom, izravnom poslovnom razgovoru, govoru kratkih komandi, zahtjeva i brzih izvršenja. Sve društvene mreže potvrđuju našu želju za trenutačnošću, za brzim ispunjenjem želje i potrebu za neposrednošću u komunikaciji s Drugim. Kontakt se lako uspostavlja, bez previše formalnosti, a svi, čak i oni vrlo slavni i jako udaljeni, stalno mogu biti „raspoloživi”.

To su neki od razloga postojanja i popularnosti mreže „za druženje” i „razmjenu stajališta”. Postoje i one mreže na kojima se uspostavljaju novi kontakti. Neke agencije se hvale da su razvile pouzdane metode da uspješno spoje „dva usamljena srca”, a o seksualnim kontaktima bez srca da i ne govorim. Naravno, lako bi bilo reći da ovakvi kontakti ne nude istinski susret, pravu ljudsku komunikaciju, ali to ipak ne bi bilo u potpunosti točno. Facebook je dobar primjer. I sam sam na ovoj društvenoj mreži na kojoj su naročito aktivni mahom besposleni umirovljenici, pa da opišem osobno iskustvo: komuniciram, a ne moram nigdje iz kuće. Nema straha od infekcija, svakojakih virusa i ne uvijek ugodnih fizičkih kontakata. Družim se taman koliko hoću, a kada mi dosadi ugasim stranicu. Na njoj održavam i produbljujem vezu sa onima s kojima sam je ranije uspostavio. U takvom kontaktu čuvam svoje istinske veze, svoje dobre suradnike, drage znance i dugogodišnje prijatelje. Na njoj sam našao i neke od mojih prijatelja s kojima sam izgubio kontakt, pa i neke za koje nisam bio siguran da su više među živima, s nekima koji žive daleko jedino još ovako mogu razgovarati, a ostvario sam i neka lijepa poznanstva, čak i lijepu suradnju sa nekim ranije mi nepoznatim ljudima. I jedna moja knjiga je gotovo cijela nastajala na facebooku i uveliko može zahvaliti svoj oblik ovoj društvenoj mreži. Doduše, toj istoj mreži mogu zahvaliti i neke neugodne susrete, što je dodatni dokaz da je ona uistinu „društvena” i poput onoga što nam se u svakodnevnoj komunikaciji događa ili može dogoditi. S tom razlikom što ovdje takve “nepoželjne individue” brzo i trajno blokiram, što u stvarnom životu nije uvijek tako lako moguće.

Dakle, korisna, lijepa zabava. Ali, psiholozi sve češće upozoravaju na opasnosti ovisnosti od naših novih igračaka, a sociolozi pretjerano služenje ovim spravicama opisuju kao simptome krize ljudske komunikacije i jasan znak društvenog otuđenja. S koliko ljudi možete razgovarati a da se ta osoba ne dohvati svog “pametnog telefona?”.

Na općem planu, te sprave nisu samo napast, nego i opasnost: kroz tu zabavu nas kontroliraju, promatraju, o nama skupljaju podatke (pa nas o tome obavještavaju utjecajne i rasprostranjene društvene mreže, poput Googlea, a da bismo se tom mrežom mogli dalje služiti, potpisujemo: „Slažem se”), sve što je zainteresiranima potrebno za trgovačko mešetarenje, a ako zatreba i za političko manipuliranje. U našem stvaranju mreže vlastitih prijatelja pripomažemo i „umrežavanju” kapitala, koji ne samo da prikuplja potrebne informacije i nudi svoje proizvode, nego zahtijeva i da kupujemo sve više, da bi nam, tvrde, bilo bolje. Praveći svojim kupcima „usluge” kapital od njih pravi svoje sluge. Primjera radi, da bi čovjek kupio jeftinu avionsku kartu mora imati nekoliko sada već neophodnih sprava, a ako sve ne učini kako kompanija traži, platit će i dodatnu cijenu prije ukrcavanja. Kazuju nam i da su nadzorne kamere za našu sigurnost, a u svakoj zračnoj luci nas pretresaju, naređuju nam što da radimo, skidaju nas ako smo sumnjivi, a mi na sve pristajemo, jer je to u interesu naše sigurnosti. Ne prigovaramo, ne bunimo se, kao što bismo šutke sve otpili i da nas zbog ovog ili onog cilja sprovedu i izvan zračne luke, prema zatočeništvu, a po nekom novom zakonu o redu i sigurnosti... A onda, prije nego uđemo u avion, možemo kupiti vodu ili sok, koji nismo smjeli pronijeti, pa ćemo ga za nagradu platiti mnogo više nego u nekoj običnoj radnji. Nove mjere sigurnosti su slika raspolaganja ljudima: mi vas osiguravamo i zato imamo pravo da vas

zaustavljamo, pretresamo, ponižavamo, maltretiramo, što je vama u korist, pa se navikavate da mi, koji smo vlast i moć, imamo pravo vama raspolagati.

Znamo da je Orwellova sumorna vizija postala naša stvarnost, a ponašamo se kao da je u pitanju još uvijek samo zastrašujuća vizija jednog književnika. Izmišljamo ugodnosti koje nam nanose štetu, stvaramo sigurnost koja nas tlači, živimo u svijetu koji je naš, a protiv nas. Sami stvaramo budućnost u kojoj ćemo postati do kraja kontrolirano i jednog dana potpuno nepotrebni. Osvajamo svoj vlastiti, lijepo uređeni i dobro organizirani pakao.

U nekim ranijim tekstovima sam spominjao sve koristi informacija koje možemo dobiti na raznim mrežama, provjeriti svoje znanje, saznati nešto novo, a i vidjeti koliko je pouzdano ono što nam netko govori ili tvrdi. Prije su ljudi skloni pretjerivanju mogli dodavati koliko im volja u svojim pričama o vlastitim podvizima i uspjesima, sada lagati više nije tako lako. Nove „igračkice” su na mnogo načina postale korisne, jer imaju mnoge informacije koje su nam potrebne, a i nužno sredstvo komuniciranja. Brzina, izravnost, jednostavne poruke: mi smo u kontaktu, razgovaramo, tu smo.

3.

Neka mi se sada dopusti jedna digresija, a o mojoj omiljenoj temi, umjetnosti. I pitanju: je li ona ugrožena novim medijima? Djelo je ono što je stvoreno i nastalo, a ne ono što je posredovanjem medija masovne komunikacije proizvedeno. Djelo sebe proizvodi. Tako je bilo, tako je sada, tako će biti. Ono je po svom tvorcu i sebi samom, a ne po nečem drugom.

Umjetničko djelo je ili estetska istina ili nije djelo vrijedno pažnje. U tome promjene uistinu nije bilo i teško će je ikada biti. Novo doba to potvrđuje. Svako novo vrijedno djelo to dokazuje. Svako kaže: estetska istina je istina i u elektroničko doba i u elektroničkom obliku. Može li djelo samo sebi biti istina, drugo je pitanje. Ali, to nije pitanje doba, ovog ili onog vremena, nego njezine vlastite biti. Pitanje djela samoga. I u elektroničkom dobu događa se ono bitno djela samoga. Ono elektroničko u tom događanju umjetnosti mora ostati sporedno, jer je samo sredstvo u promociji i nastajanju umjetničkog djela, što nikako ne odlučuje o njegovoj estetskoj istini. Samo je tako djelo uistinu moguće: umjetničko djelo nije po vanjskim i tehničkim uvjetima, nego samo i jedino po sebi samome. Po umjetnosti. Zato je umjetničko djelo u doba elektroničkih medija opet djelo. Ili to nije. Ali ne zbog medija, nego zbog sebe sama. Što je istinito ne izlazi iz tame na svjetlo, nego je svjetlo koje izlazi iz njega.

4.

Jest, opet govorim o prividu stvarnog, ali je sve više moguće da je privid zapravo naša jedina stvarnost. Jedino smo takvu htjeli i baš tu smo i stvorili. Svijet u kojem možemo igrati igre bez partnera, ulaziti u knjižnice bez knjižničara, kupovati bez dućana i njegova osoblja, viriti u tamni predmet želje... Stvorena je stvarnost u kojoj komuniciramo bez dodira, znamo bez znanja, u svojoj samoći smo u društvu, a u svom društvu buljimo u igračkice svoje samotnosti i otuđenja. Kontaktiramo, ali u ritmu, po zahtjevima novog svijeta. Svijeta informacija i instrukcija. Čak više ni pamtiti ne moramo (Moj duhoviti susjed reče svom drugaru, koji je svaki detalj koji je bio tema njihova razgovora provjeravao na googleu, da neće da govori s njegovim telefonom, nego s njim!). Bez pamćenja i promišljanja upamćenog um se pasivizira, cijeli duhovni život reducira na elementarno i efemerno. Naš javni život postaje život upotrebljive funkcije, a naš intimni svijet se potpuno zatvara i svodi na nas same. Na egoistični, egocentrični svijet bez mnogo empatije, duhovnog interesa i želje za istinskom komunikacijom. Na svijet u kojem subjekt komunikacije sve više postaje objektom manipulacije. Pod uvjetom da je takav subjekt, takav uniformirani pojedinac u stanju biti na listi neke velike kompanije, odnosno da može platiti pretplatu za svoje spravice, koje su se pretvorile u surogat njegovog vlastitog Drugog. Tako svi koji misle da se igraju u svijetu kapitala postaju igrači u njegovom, a sve manje svom svijetu. Ali ih to mnogo ne brine. Sve je dobro dok u svijetu ima kruha i igara. A oni koji su u stanju sačuvati sebe, svoj moralni integritet i stvaralačku autonomnost, neće upasti u zamke novog trgovačkog društva. Takvih nikada nije bilo mnogo, ali ih je uvijek bilo.



This journal is open access and this work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.